

Gabriela Nieśpiałowska

Uniwersytet Zielonogórski

gabriela.niespialowska@o2.pl

BAJKI TERAPEUTYCZNE JAKO NARZĘDZIE W PRACY NAUCZYCIELA EDUKACJI PRZEDSZKOLNEJ I WCZESNOSZKOLNEJ ROZWIJAJĄCE SFERĘ EMOCJONALNĄ I SPOŁECZNĄ DZIECKA

Wstęp

Życie współczesnego człowieka coraz silniej naznaczone jest przez technologię i jej dynamiczny rozwój. Spotykamy się z nią w każdej sferze naszej egzystencji. Nawet w przedszkolach i szkołach nauczyciele coraz częściej korzystają ze sprzętu elektrycznego, a uczniowie są wdrażani do bezpiecznego i prawidłowego z nich korzystania. Jednak nowe technologie nie wyparły tradycyjnych metod nauczania i środków dydaktycznych. Nadal ogromną rolę odgrywają książki. W pracy z najmłodszymi dziećmi szczególną rolę zajmują bajki, np.: *Czerwony Kapturek*, *Jaś i Małgosia*, *Kot w Butach*, *Brzydkie Kaczętko*. Wiele postaci z tych i innych opowieści jest tak dobrze znanych dzieciom i dorosłym na całym świecie. Co ciekawe, choć poznaje się je w dzieciństwie, to towarzyszą człowiekowi przez całe życie. Stają się jego nieodłącznym elementem – towarzyszem na dobre i złe.

Znaczenie bajek w życiu dziecka

Obecność bohaterów dobrych i złych jest w życiu dziecka wszechobecna. To z nimi młody odbiorca się utożsamia, przeżywa ich losy i przygody, dobrze się bawiąc i jednocześnie ucząc. Nawet trudno sobie wyobrazić, by współczesne dziecko nie znało bajek Disneya i baśni Hansa Christiana Andersena. Każdego dnia maluch styka się z różnymi bajkami i w rozmaitej formie. Może być widzem, słuchaczem lub twórcą. „Nauka przez zabawę” – takie hasło wskazuje również na wartość dydaktyczną i wychowawczą bajek, których przeżycie daje dzieciom wiele radości.

Słownik terminów literackich Anny Popławskiej, Piotra Szeląga i Kamila Kotowskiego definiuje bajkę jako gatunek literatury dydaktycznej (utwory, które przekazują

czytelnikom użyteczne prawdy, przestrogi moralne, ideały i wzory do naśladowania. Należą do nich różne rodzaje i gatunki literackie), który jest pisany prozą lub wierszem, a bohaterami są zwierzęta ludzie i przedmioty. Historia przedstawiona w bajce jest pretekstem do wypowiedzenia ogólniejszych prawd życiowych zawartych w morale, czyli mniej lub bardziej zaznaczonym pouczeniu (Popławska i in. 2011, s. 22). Podobną definicję podaje *Słownik literatury dziecięcej* Barbary Tylińskiej i Grzegorza Leszczyńskiego, którzy określają bajkę jako opowieść spisana prozą lub wierszem, zawierającą elementy moralizatorskie. W treści podejmowane są wątki ludzkich postaw, skłonności, słabości, codziennych sytuacji, problemów, prawidłowości życia społecznego. Ze względu na walory dydaktyczne oraz przystępność formy, utwory te są szczególnie polecane dla dzieci i zajmują czołowe miejsce w literaturze dziecięcej (Tylińska, Leszczyński 2002, s. 24). Ciekawą definicję podaje Wincenty Okoń w *Nowym słowniku pedagogicznym*. Według niego bajka (baśń) to „opowiadanie o treści osnutej na fantazji: zmyśleniu, podaniu lub legendzie” (Okoń 2001, s. 36; Basak 2012, s. 2011). Ten gatunek literacki szczególnie polecany jest dzieciom w wieku 5-9 lat, gdyż sprzyja rozwojowi dziecięcej wyobraźni, życia uczuciowego, ułatwia poznanie świata (Okoń 2001, s. 36). Izabela Kaniowska-Lewańska uważa, że bajka jest to gatunek przeznaczony „w ogóle” dla dzieci i stanowi podstawę literatury dziecięcej (Okoń 2001, s. 36).

Można przyjąć, że nadrzędnym zadaniem rodziców i wychowawców jest przygotowanie dziecka do dorosłego życia. Wymaga to nabycia przez nie wielu kompetencji (wiedzy, umiejętności, postaw). Nabywanie ich będzie wiązało się z rozwojem fizycznym, psychicznym, społecznym i emocjonalnym dziecka. Dorosły musi zapewnić prawidłowy rozwój każdej sfery, nie umniejszając innych. Jest to trudne zadanie. Prawidłowy i holistyczny rozwój maluchów nie może odbywać się bez szczęśliwego dzieciństwa. Priorytetem powinna stać się nauka przez zabawę, a bajki będą doskonałym odzwierciedleniem tego hasła.

Bajki spełniają wiele funkcji. Do najważniejszych z pedagogicznego punktu widzenia Alina M. Basak zalicza funkcje: informującą, pouczającą, wyjaśniającą, uspokajającą, inspirującą, bawiącą, twórczą, poszerzającą wyobraźnię, dającą sens, budującą światopogląd, przestrzegającą, zastraszającą, budzącą trwogę, kompensacyjną i terapeutyczną (Basak 2012, s. 2014). Dzięki nim dziecko poznaje otaczający je świat, odkrywa go, uczy się w nim żyć, a także zdobywa wiedzę o sobie samym.

Rozwój społeczno-emocjonalny dziecka

Fabula bajek bardzo silnie oddziałuje na młodego odbiorcę. Dziecko żyje z bohaterem, wspólnie przeżywa z nim przygody i odczuwa różne stany emocjonalne. Staje przed wyborami moralnymi, uczy się zasad i wartości akceptowanych w społeczeństwie, komunikowania się, poznaje otaczający je świat i zaczyna stawiać się jego częścią. Aby

to było możliwe, należy zadbać i zapewnić prawidłowy rozwój społeczno-emocjonalny. Rozwój ten jest podstawą inicjowania i utrzymania poprawnych relacji interpersonalnych w życiu zarówno osobistym, jak zawodowym we współczesnym świecie. Rozpoczyna się od chwili narodzin, trwa przez całe życie i jest obecny w każdej chwili. Nabyte umiejętności są przejawiane w codziennych sytuacjach. Wspieranie rozwoju społeczno-emocjonalnego ma zatem znaczenie kluczowe i to od najwcześniejszych etapów życia człowieka, kiedy to buduje się jego osobowość i jednostka staje w obliczu nowych wymagań. Funkcjonowanie w środowisku szkolnym jest bez wątpienia ważnym wyzwaniem dla dziecka, które wchodzi w obszar nowych, nieznanych wcześniej relacji instytucjonalnych i wymogów również formalnych. Uczniowie, których rozwój społeczno-emocjonalny przebiega poprawnie, wykazują się większą pewnością siebie, częściej mają lepsze samopoczucie, nie obawiają się porażki i kontaktu z innymi osobami, przez co osiągają lepsze wyniki w nauce, z powodzeniem pokonują napotymane trudności i radzą sobie w obliczu zmiennych, nowych wymagań. Harmonijny i prawidłowy rozwój społeczno-emocjonalny zapewnia większe prawdopodobieństwo osiągnięcia sukcesu życiowego i samospelnienia.

Warto zauważyć, że istota rozwoju społeczno-emocjonalnego nabrała w XIX wieku istotnego znaczenia w postrzeganiu uwarunkowań efektywnej edukacji i organizacji procesu wychowawczego. Pozwala młodemu człowiekowi się rozwijać, a tym samym przystosować się do życia, którym nieodłącznym elementem są interakcje między ludźmi. Dziecko ma stać się aktywnym członkiem społeczeństwa, który je rozumie, buduje i rozwija. W procesie socjalizacji istotną rolę odgrywają sfera emocjonalna i społeczna człowieka, które wzajemnie się uzupełniają i są ze sobą w ścisłym związku. To w ich wyniku człowiek zdobywa kompetencje, które kształtują jego osobowość, budują samoświadomość, rozwijają umiejętności samodzielnego radzenia sobie w codziennym życiu, sprawiają, że staje się aktywnym członkiem społeczeństwa i jego twórcą.

Rozwój emocjonalny wiąże się z rozpoznawaniem i wyrażaniem emocji. Emocje towarzyszą człowiekowi już od chwili narodzin i odczuwane są nieprzerwanie w różnym natężeniu. Ciężko jest jednoznacznie określić, czym są emocje. Naukowcy biorą pod uwagę różne kryteria i na tej podstawie formułują definicje i teorie. Jedni patrzą na objawy somatyczne, a inni na subiektywny charakter odczuwania. Wincenty Okoń emocję definiuje jako „silne wzruszenie, które może przejawiać się jako radość, żal, wstyd, gniew czy strach [...]” (Okoń 2001, s. 93). Joseph E. LeDoux emocjami określa procesy psychiczne, które powstają podczas wyniku bezpośredniego skonfrontowania się z osobą, przedmiotem, zjawiskiem, w wyniku którego powstaje działanie polegające na ustosunkowaniu się do danej sytuacji. Reakcja może być świadoma lub nieświadoma (LeDoux 2000, s. 25). Istota emocji „polega na ocenie tego, co zachodzi między człowiekiem a otoczeniem, a zatem na odbiorze informacji, jej przetwarzaniu i sterowaniu zachowaniem” (Kruszewska 2018, s. 46). Marcin Krokowski i Piotr Rydzewski

odpowiadają, że nie trzeba tłumaczyć, czym są emocje. Każdy je odczuwa i doznaje (Krokowski, Rydzewski 2002, s. 16). Według ich odpowiedzi są to subiektywne odczucia, których nie da się zdefiniować. Nie ma osoby, która ich nie posiada. Każdy ich doświadcza, ale każdy inaczej i inaczej reaguje na dany bodziec.

W najprostszym rozróżnieniu emocje są pozytywne i negatywne, ale należy podkreślić, że nie ma złych emocji. Wszystkie są potrzebne człowiekowi, aby mógł funkcjonować i przetrwać. Warto tylko umiejętnie je rozpoznawać i ukazywać. Rozwój emocjonalny to proces, który kształtuje inteligencję emocjonalną człowieka, czyli zdolność „spostrzegania emocji, wspomagania myślenia za pomocą emocji, rozumienia emocji oraz kierowania emocjami” (Leszczyńska 2022, s. 3). Daniel Golman inteligencją emocjonalną określa zdolności rozumienia siebie i swoich emocji. Dzięki temu człowiek potrafi nad nimi panować i je ukazywać. Samoświadomość pozwala zrozumieć drugiego człowieka i jego uczuć (Leszczyńska 2022, s. 3). Zatem rozwój emocjonalny to inaczej rozumienie własnych i cudzych stanów emocjonalnych, a tym samym jest to wrażliwość na środowisko przyrodnicze i kulturowe. Rozumienie siebie sprawia, że człowiek wie, kim jest, ma poczucie własnej wartości. Odpowiednie reagowanie emocjonalne i wyrażanie siebie ułatwia nawiązywanie kontaktów, buduje dobre relacje, a także pozytywnie wpływa na wyniki w nauce. Uczniowie rozumiejący swoje stany emocjonalne rzadziej mają problemy ze skupieniem uwagi, wykazują się większą kreatywnością, potrafią lepiej funkcjonować w sytuacjach stresowych i sprawniej radzą sobie z problemami (szkolna24.pl, b.r.). Dzięki temu częściej osiągają sukcesy życiowe.

Rozwój społeczny odnosi się do funkcjonowania jednostki w środowisku, w którym żyje. F.F. Powers uważa to za „stopniowe doskonalenie się jednostki poprzez ukierunkowaną aktywność w podejmowaniu społecznego dziedzictwa i formowaniu elastycznych wzorców zachowania stosunkowo zgodnych z tym dziedzictwem” (Ośrodek Rozwoju Edukacji, b.r.). Tak więc rozwój społeczny to proces uspołeczniania dziecka. Będzie polegać na nabywaniu umiejętności komunikowania się, współpracy, rozwiązywania konfliktów, budowaniu relacji, identyfikowaniu się z grupą, przestrzeganiu zasad panujących w lokalnej społeczności, kształtowaniu systemu wartości i zasad moralnych oraz w późniejszym ich przestrzeganiu i pełnieniu ról społecznych. Jest to także nabywanie wiedzy w i o danym środowisku. Rozwijanie takich umiejętności wymaga bezpośredniego kontaktu i działań w społeczeństwie. Człowiek jest osobą społeczną, która potrzebuje interakcji z drugim człowiekiem. Proces uspołeczniania rozpoczyna się w domu rodzinnym dziecka. Zmianą jest pójście dziecka do przedszkola, a następnie szkoły, gdzie spotyka się z nowymi wyzwaniami, które wymagają od niego samodzielnego i umiejętnego radzenia sobie w różnych grupach społecznych. Jest to okres, kiedy dziecko zaczyna funkcjonować w większej grupie, przyjmuje pierwsze role społeczne, a także wdrażane jest do świata kultury. W krótkim odstępie czasowym staje się osobą,

która buduje społeczność lokalną. Kontakt ze społeczeństwem sprawia, że dziecko zdobywa nowe doświadczenia i wiedzę. Wraz z wiekiem zwiększają się potrzeby dziecka do drugiego człowieka i kontaktu z nim. Zmienia się jakość relacji i ich częstotliwość (Miśkowiec 2012, s. 23).

Rozwój społeczny i emocjonalny są ze sobą w stałym związku, nawzajem się dopełniając. Kształtowanie tych dwóch obszarów jest też procesem ciągłym, który przybiera różne fazy w zależności od wieku rozwojowego. W krótkim odstępie czasowym dziecko zmienia swoje nastawienie do siebie i społeczeństwa. Wpływ na to ma zmiana środowiska, zróżnicowany udział osób będących w kręgu dziecka. Z rodzinnego przechodzi do środowiska przedszkolnego, by następnie wkroczyć w rzeczywistość szkolną.

Rodzina jako pierwsze środowisko wywiera wpływ na sferę emocjonalną i społeczną dziecka. Sytuacja w rodzinie, relacje między dzieckiem a dorosłym, reagowanie na emocje dziecka i swoje przez dorosłych będą kształtowały jego obszar emocjonalny. W tym okresie dziecko jest zmienne nastrojowo, nie potrafi opanowywać emocji i ich nazywać. Emocje ukazuje bardzo ekspresyjnie. Wykazuje duże przywiązanie do rodziców. Wspólne zakupy, obchodzenie świąt religijnych i państwowych, zabieranie dziecka na różne festyny są oddziaływaniami socjalizacyjnymi. Nabywanie kompetencji społecznych odbywa się na drodze naśladownictwa dorosłych. W tym okresie dzieci uczą się dostrzegać drugiego człowieka, odróżniać zachowania dobre od złych i wykazywać empatię. Stara ją się wykorzystywać dorosłych do własnych celów (Becelewska 2006, s. 155-163). Pod koniec 3. roku życia dziecko powoli zaczyna wchodzić w interakcję z innymi.

Dziecko w przedszkolu ma bliższy kontakt z innymi ludźmi. To tam zaczyna przestrzegać zasad społecznych narzuconych przez dorosłych i je interioryzuje. Dorosłych obdarza szacunkiem i liczy się dla niego ich zdanie. Zawiera pierwsze przyjaźnie z rówieśnikami. Przyjaźnie są tymczasowe, a dziecko zwraca uwagę na swoje korzyści. W początkowym okresie ciężko mu panować nad emocjami. Uczucia są chwiejne i okazuje je w sposób labilny. W późniejszym okresie dziecko staje się bardziej statyczne, ale pod koniec 6. roku życia znów powraca mocne ich eksponowanie. Kończąc ten okres, zaczyna rozpoznawać swoje emocje, panować nad nimi i wykazywać się empatią. Wchodzi w interakcje z innymi i zaczyna przyjmować role społeczne (Becelewska 2006, s. 164-179).

W okresie wczesnoszkolnym dziecko staje się bardziej statycznie emocjonalne. Wzrasta jego dojrzałość emocjonalna i poczucie własnego „ja”. Zaczyna przejawiać zachowania empatyczne. Dla dziecka autorytetem staje się postać nauczyciela, a uznanie rodzica zmniejsza się. Ważniejsze staje się dla niego rola społeczna i znaczenie w grupie rówieśniczej. Częściej wchodzi w interakcje z rówieśnikami (Becelewska 2006, s. 179-199).

Bajki terapeutyczne jako narzędzie pracy nauczyciela w rozwoju społeczno-emocjonalnym dziecka

W Podstawie programowej wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego z 24 lutego 2017 roku nie brakuje zapisu, który nakazuje wychowawcą rozwijać sferę społeczno-emocjonalną dziecka, gdyż „zadaniem szkoły, w tym szczególnie szkoły podstawowej, jest stworzenie bazy dla rozwoju tych kompetencji, które w przyszłości pozwolą dorosłemu już obywatelowi być w pełni samodzielnym i odpowiedzialnym za los, nie tylko swój, ale również najbliższego otoczenia” (Domagała-Zyśk i in. 2017, s. 7). To zadanie nauczyciel może realizować, wykorzystując bajki, które przybliżą dzieci do świata wartości, otworzą na drugiego człowieka, pozwolą poznawać różne emocje, nazywać je i wyrażać, a także ułatwią im wejście do otaczającego je świata i wdrożą do samodzielnego dorosłego życia. Zwłaszcza bajki terapeutyczne mocno oddziałują na sferę emocjonalną i społeczną dziecka. Ich charakterystycznym elementem jest silne utożsamianie się dziecka z głównym bohaterem. Dobry bohater niejednokrotnie będzie wzbudzał sympatię i podziw, przez co młody odbiorca będzie szczególnie się z nim identyfikował: zacznie przeżywać jego losy, naśladować, przekładać fabułę na zabawę i wymyślać ciąg dalszy losów bohaterów. Los bohatera i przeżywane sytuacje będą również przeżyciami dziecka, w które zaangażuje się emocjonalnie. Ciekawość i zainteresowanie treścią wzbudzają motywy fantastyczne i tajemnicze. Dzieci chętnie wracają do ulubionych treści i pragną usłyszeć ją ponownie. Przeżyć historię jeszcze raz.

Głównym celem bajek terapeutycznych jest utożsamianie się słuchacza z bohaterem i sytuacją przez „stymulację wiedzy o sobie, o własnych emocjach, motywach, sposobach myślenia” (Molicka 1999, s. 26). Musi on odnaleźć siebie w treści opowiadania. Umożliwi to „dostęp do emocjonalnego sterowania sobą i tym samym sprzyja zmianie polegającej na uświadomieniu sobie własnych emocji i myśli [...], co wpłynie na inne odczuwanie i zachowanie. Dzięki «odkryciu» własnego odczuwania, myślenia i zachowania może nastąpić wgląd, a nawet *katharsis* myślenia” (Molicka 1999, s. 26).

Z bajkami terapeutycznymi nauczyciel może pracować w różny sposób i łączyć je z innymi środkami dydaktycznymi. Przy organizacji swojej pracy musi pamiętać, aby nie stosować tylko jednej metody nauczania, by nie stały się to działania monotonne dla uczniów. Atrakcyjność i nowoczesność korzystniej wpływa na zaangażowanie i koncentrację uwagi człowieka. Aby osiągnąć zamierzony cel, pedagog powinien dokładnie zaplanować swoje działania i tok prowadzenia zajęć. Rozwój społeczno-emocjonalny trwa nieprzerwanie i przybiera różne stadia, dlatego wychowawca powinien każdego dnia pracować razem z uczniami i tak organizować zajęcia, aby nie pomijać tych dwóch obszarów. Praca z bajkami terapeutycznymi może przybrać formę systematycznego cyklu ich czytania. Należy zaplanować i dobrać tematykę bajek tak, aby uczniowie systematycznie zdobywali nowe doświadczenia w zakresie działań społeczno-emocjonal-

nych. Każdego dnia, tygodnia lub miesiąca mogą poznawać nowe problemy, wartości, trudności. Uczniowie, poznając problemy innych, ich lęki i stany emocjonalne, będą uczyli się tolerancji i zrozumienia drugiego człowieka. Takie bajki dają „wzory innego sposobu myślenia o sytuacji trudnej, innego odczuwania i oczywiście wskazywać na inne sposoby zachowania prowadzące do rozwiązania problemu” (Molicka 2011, s. 240).

Praca z bajką terapeutyczną może stanowić codzienny element zajęć, rozpoczynający lub kończący dzień pobytu uczniów w szkole. Sposób wykorzystywania bajek terapeutycznych jako narzędzia dydaktycznego zależeć będzie tylko od kreatywności, ambicji i kompetencji nauczyciela. Musi on jednak pamiętać, że przygotowując się do zajęć, należy wyznaczyć cele, jakie będą mieli osiągnąć uczniowie. Również samodzielnie powinien zagłębić się w danej tematyce, zaplanować i zastosować takie metody nauczania, w których sam będzie czuł się pewnie podczas przekazywania materiału. Zajęcia mogą polegać na wspólnym czytaniu bajki terapeutycznej. We wstępnej fazie uczniowie poznawaliby tekst, a następnie mieliby czas na refleksję, wymianę poglądów i podsumowanie. Warto po omówieniu tekstu wykonać z klasą ćwiczenia, które podsumują nowe treści i uporządkują je. Przy doborze zadań warto wykorzystać te, które mają charakter projekcyjny. Dzięki takim działaniom nauczyciel będzie miał zobrazowany stosunek każdego ucznia do danego zagadnienia. Ćwiczenia mogą przyjmować formę zabawy, wypowiedzi ustnej lub pisemnej, działań artystycznych lub wizualizacyjnej. Warto tym propozycjom przyjrzeć się bliżej:

1. W wypowiedzi pisemnej dzieci mogą pisać krótkie wypracowania na temat usłyszanego tekstu. Polecenie pracy pisemnej może dotyczyć różnych tematów. Uczniowie mogą streścić usłyszany tekst, wczuć się w postać głównego bohatera i opisać jego myśli i odczucia, samemu wcielić się w postać fikcyjnego terapeuty i spróbować znaleźć rozwiązanie problemu, napisać list do bohatera, w którym pogratulują mu przezwyciężenia trudności, czego nauczyły się od niego, opisać swoje trudności lub doradzać, jak ma pokonać dany problem.
2. Uczniowie mogą prowadzić specjalny dziennik, w którym będą każdorazowo opisywać daną bajkę. Kim był bohater, jaki miał problem, jak udało mu się go przezwyciężyć. Będą mogły ozdabiać taki dziennik rysunkami związanymi z daną bajką.
3. Nauczyciel może zastosować metodę zdań niedokończonych do danej bajki. Czytać początek zdania, który nawiązuje do fabuły przeczytanej bajki terapeutycznej, a zadaniem uczniów byłoby dopowiedzenie i zakończenie zdania.
4. W klasie można utworzyć galerię rysunków. Uczniowie wykonywaliby ilustracje do bajki, a następnie wywieszano by gotowe prace na tablicy lub stwarzano by książkę z ich rysunkami.
5. Stosowanie dramy pozwalałoby odgrywać dany fragment fabuły. Uczeń może przyjmować różne role i spojrzeć na daną sytuację z innej strony. Jako aktor bezpośrednio konfrontuje się z daną sytuacją i zaczyna ją przeżywać. Utożsamia się z bohaterem

i jego uczuciami. Po odegraniu przedstawieniu uczniowie biorący w nim udział powinni powiedzieć, jak czuli się w danej roli, co przeżywali.

Warto uzupełnić, że wykonywanie zadań może przybierać nie tylko formę pracy indywidualnej. Warto, aby nauczyciel wykorzystywał pracę w grupach. Pozwoli to uczniom pracować zespołowo. Praca w grupach będzie dodatkowo rozwijać ich kompetencje społeczne. Współpraca, kompromis, łagodzenie konfliktów, wymiana i przekazywanie pomysłów – wszystko to będzie wpływać na rozwój społeczno-emocjonalny uczniów. Po skończonej pracy uczniowie powinni zaprezentować swoje efekty końcowe. Wystąpienie na forum klasy również wiąże się z kompetencjami emocjonalnymi i społecznymi. Prezentacja wytworu, omówienie go, opanowanie stresu, autorefleksja, wyrażanie opinii i krytyki na temat swojego lub cudzego dzieła lub pracy wpływa na rozwój społeczno-emocjonalny dziecka. Słuchanie bajek terapeutycznych wprowadza do umiejętnego i aktywnego słuchania tekstów literackich, a także refleksji nad nimi i skłania odbiorcę do przemyśleń, a nawet zmiany postawy.

Wychowawca może nie tylko wykorzystywać gotowe teksty utworów, ale samemu je tworzyć. Stosowanie własnych tekstów wymaga dobrej znajomości wychowanków: umiejętności uczniów, atmosfery panującej w klasie, relacji, poziomu wiedzy, zainteresowań. Stosując własne teksty, nauczyciel może działać profilaktycznie lub rozwiązywać zaistniałe problemy i konflikty. Po usłyszeniu tekstu stawiałby przed klasą sytuację problemową. Jak rozwiązać dany konflikt? Uczniowie mieliby podane przykładowe rozwiązanie lub mogliby spróbować samodzielnie je znaleźć i zastosować je w rzeczywistości.

Za pomocą bajek wychowawca może poruszać tematy trudne, a także wspomóc się nimi przy uświadamianiu klasy, do której uczęszcza uczeń z niepełnosprawnością, odmiennością kulturową lub z orzeczeniem i wyjaśnić, dlaczego taka osoba inaczej się zachowuje lub ma specjalne wymagania. Wykorzystanie bajek terapeutycznych nie tylko będzie rozwijać obszar społeczny i emocjonalny ucznia, ale również poznawczy. Integracja wiadomości pozwoli uczniom zdobywać wiedzę z różnych dziedzin nauk. Bajki terapeutyczne mogą stanowić wprowadzenie do nowej tematyki lub tematyki dnia. Bajki terapeutyczne mogą stanowić dużą pomoc i ułatwienie w pracy nauczyciela. Jednak takie bajki wymagają specjalnych warunków i zasad czytania. Optymalne osiągnięcie efektów zwraca uwagę na pewne obszary pracy nauczyciela, jak:

- dbałość o odpowiednie miejsce czytania, najlepiej uczniom znajome i wzbudzające poczucie bezpieczeństwa, a panująca atmosfera ma być naturalna, spokojna i przyjazna;
- pozwolenie uczniom na swobodne zachowania. Warto nie wprowadzać sztywnych i rygorystycznych okoliczności;
- obserwacja uczniów podczas czytania i zwracanie uwagi na to, jak reagują na usłyszany tekst. W bajkach terapeutycznych jest to istotny czynnik. Dzieci mogą prze-

jawiać różne zachowania. Mogą wtrącać uwagi do fabuły i poprawiać dorosłego, mogą nie wykazywać zainteresowania z obawy przed daną trudnością lub słuchać z uwagą i dodawać uwagi do tekstu lub zmieniać fabułę. Warto się zastanowić, co dane zachowanie może oznaczać;

- po zakończeniu czytania poczekać i zobaczyć, jak słuchacze zareagują. Nie należy od razu dopytywać, czy mu się podobała bajka. Dać czas na własne refleksje (Ganczarska 2014, s. 58-60);
- dostosować bajkę do wieku uczniów, ich wiedzy, zainteresowań i poziomu rozwoju społeczno-emocjonalnego;
- zadbać o odpowiedni przekaz. Czytający powinien modulować głos. Dbać o odpowiedni ton, nadawać emocje wypowiedzią, zmieniać barwę, czytać raz ciszej, a raz głośniej, szybciej i wolniej, robić pauzy. Należy unikać monotonnego i powolnego czytania, aby nie zanudzić odbiorcy.

Podsumowanie

Bajki terapeutyczne, choć są głównie wykorzystywane w terapiach, mogą również służyć jako narzędzie pracy nauczyciela do wspomagania rozwoju społeczno-emocjonalnego dzieci. Warto jednak zapewniać pedagogom udział w różnych kursach, webinarach i szkoleniach, które pozwolą im kształcić swój warsztat zawodowy i poznawać nowe metody pracy z bajkami terapeutycznymi, które pozwolą im tworzyć autorskie scenariusze zajęć. Pracując nad emocjonalną sferą człowieka, kompetencjami społecznymi, zbudujemy jednostkę silną, pewną siebie, niebojącą się wyzwań i przygotowaną do dorosłego życia.

Bibliografia

- Basak A.M. (2012), *Wpływ bajek czytanych przez rodziców na rozwój dzieci w wieku szkolnym*, „Pedagogika Rodziny”, Łódź, nr 2(4), s. 211-227.
- Becelewska D. (2006), *Repetitorium rozwoju człowieka*, Rada Wydawnicza Kolegium Karakonskiego, Jelenia Góra.
- Domagała-Zyś E., Knopik T., Osza O. (2017), *Diagnoza i wspomaganie rozwoju społeczno-emocjonalnego uczniów w wieku 9-13 lat. Podręcznik dla wychowawców i nauczycieli*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa.
- Ganczarska M. (2014), *Spotkania z fikcyjnym terapeutą. Jak tworzyć i czytać dzieciom opowiadania korygujące w ramach interwencji terapeutyczno-wychowawczych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Krokowski M., Rydzewski P. (2002), *Zarządzanie emocjami. Inteligencja emocjonalna – vademecum użytkownika*, Wydawnictwo Imperia, Łódź.

- Kruszewska A. (2018), *Emocje, uczucia i społeczne zachowania emocjonalne dzieci na progu szkolnym*, AKKA, Siedlce.
- LeDoux J.E. (2000), *Mózg emocjonalny. Tajemnicze podstawy życia emocjonalnego*, Media Rodzina, Poznań.
- Leszczyńska I. (2022), *O znaczeniu inteligencji emocjonalnej w redukowaniu stresu zawodowego*, [w:] *Seria esejów absolwentów Krasiniaka*, red. J. Zalewski, E. Kawecka-Wyrzykowska, „Irydion” Stowarzyszenie Wychowanków i Wychowawców I Liceum Ogólnokształcącego im. Zygmunta Krasńskiego w Ciechanowie, Ciechanów.
- Miśkowiec E. (2012), *Kształtowanie umiejętności kontaktów społecznych dziecka w rodzinie i przedszkolu*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce. Wychowanie społeczno-emocjonalne dziecka”, nr 24(3), Akademia Ignatianum w Krakowie, Kraków.
- Molicka M. (1999), *Bajki terapeutyczne dla dzieci*, Media Rodzina, Poznań.
- Molicka M. (2011), *Biblioterapia i bajkoterapia. Rola literatury w procesie rozumienia świata społecznego i siebie*, Media Rodzina, Poznań.
- Okoń W. (2001), *Nowy słownik pedagogiczny. Wydanie trzecie poprawione*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa.
- Ośrodek Rozwoju Edukacji, *Rozwój kompetencji emocjonalnych dziecka w wieku od 6 do 10 lat*, <https://zasobyip2.ore.edu.pl/uploads/publications/40216ae72c71b8f7a4cbc-8fb7a369c69> [dostęp: 9.07.2024].
- szkolna24.pl, *Znaczenie rozwoju emocjonalno-społecznego uczniów*, <https://szkolna24.pl/artikul/blog/znaczenie-rozwoju-emocjonalno-spoecznego-uczniow> [dostęp: 9.07.2024].
- Popławska A., Szelać P., Kotowski K. (2011), *Słownik terminów literackich*, Wydawnictwo Greg, Kraków.
- Tylińska B., Leszczyński G. (2002), *Słownik literatury dziecięcej*, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław.

Bajki terapeutyczne jako narzędzie w pracy nauczyciela edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej rozwijające sferę emocjonalną i społeczną dziecka

Streszczenie. Człowiek jest jednostką społeczną, która do życia potrzebuje obecności drugiej osoby. Niemożliwe byłoby życie w społeczeństwie bez umiejętności komunikowania się, znajomości i przestrzegania prawa, etykiety, pożądanych wartości. Człowiek nie tylko jest częścią społeczeństwa, ale również je buduje. Nie jest wobec niego bierny, a aktywnie w nim uczestniczy. Jednak najpierw musi poznać zasady jego funkcjonowania. Tylko tak może szczęśliwie w nim żyć i go tworzyć. Jest to proces długi, który trwa przez całe życie i nieprzerwanie. Jednak to właśnie okres dzieciństwa ma największy wpływ na dorosłe życie. To właśnie wtedy człowiek poznaje siebie i otaczający go świat. Odkrywa swoje miejsce. Zadaniem osoby dorosłej jest towarzyszyć dziecku w dorastaniu i pomóc w jego

rozwoju społeczno-emocjonalnym. Jednym ze sposobów może być wykorzystywanie bajek terapeutycznych, które pomogą dziecku zrozumieć otaczający je świat.

Słowa kluczowe: bajka, rozwój społeczny, rozwój emocjonalny, bajka terapeutyczna

**Therapeutic fairy tales as a tool in the work of a preschool
and early school teacher developing the emotional
and social sphere of the child**

Summary. A person is a social unit that needs the presence of another person to live. It would be impossible to live in society without the ability to communicate, know and obey the law, etiquette, and desired values. A person is not only a part of society, but also builds it. They are not passive towards it, but actively participate in it. However, they must first learn the rules of its functioning. This is the only way to live happily in it and create it. This is a long process that lasts throughout life and uninterrupted. However, it is the period of childhood that has the greatest impact on adult life. This is when a person gets to know themselves and the world around them. They discover their place. The task of an adult is to accompany a child in growing up and help them in their social and emotional development. One way may be to use therapeutic fairy tales that will help a child understand the world around them.

Keywords: fairy tale, social development, emotional development, therapeutic fairy tale